

वितामोड नगरपालिका

वितामोड, भापा, कोशी प्रदेश

वितामोड नगरपालिकाको राजपत्र

०३ महिना २३ गते २०७९ साल

संख्या ०२

भाग -१

स्थानीय तहमा जनस्वास्थ्य सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न ऐन , २०७९

प्रमाणिकरण मिति २०७९/०३/२३

स्थानीय तहमा जनस्वास्थ्य सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न ऐन , २०७९ | १

प्रस्तावना :

स्वस्थ जीवनयापन गर्न पाउने नागरिकको मौलिक तथा नैसर्गिक अधिकारलाई आत्मसाथ गर्दै व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक तथा सामाजिक विकासको लागि स्वच्छ एवं स्वस्थ वातावरण र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अपरिहार्यतालाई मनन गर्दै,

बिर्तामोड नगरपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट कुनै पनि नागरिक बन्चित हुने अवस्था आउन नदिन उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित प्रयोग गर्दै नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको निःशुल्क, आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई व्यवस्थित र जनमुखि बनाउन, नगरपालिकाभित्र स्वास्थ्य संस्था स्थापना, संचालन र व्यवस्थापन तथा इजाजत र अनुगमन प्रकृयालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन एवं जनस्वास्थ्यसँग सम्बन्धित विषयहरूलाई एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन गर्न बाझ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २२१ बमोजिम संविधानको अनुसूची-८ स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ११ तथा जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ मा उल्लेखित स्वास्थ्य सम्बन्धी स्थानीय तहको अधिकार कार्यान्वयनका लागि कानूनी व्यवस्था गर्न,

बिर्तामोड नगरपालिकाको नगर सभाले यो ऐन बनाई जारी गरिएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम बिर्तामोड नगरपालिका “स्थानीय जनस्वास्थ्य ऐन, २०७९” रहेकोछ ।

(२) यो ऐन नगर सभाबाट स्वीकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “ऐन” भन्नाले बिर्तामोड नगरपालिकाको “स्थानीय जनस्वास्थ्य ऐन, २०७९”लाई सम्झनु पर्छ ।

(ख) “प्रमुख” भन्नाले बिर्तामोड नगरपालिकाको प्रमुखलाई सम्झनु पर्छ ।

स्थानीय तहमा जनस्वास्थ्य सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न ऐन, २०७९ । २

- (ग) “उपप्रमुख” भन्नाले विर्तमोड नगरपालिकाको उपप्रमुखलाई सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले विर्तमोड नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “कार्यपालिका” भन्नाले विर्तमोड नगर कार्यपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।
- (च) “नगरपालिका” भन्नाले विर्तमोड नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “अनुगमन समिति” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन, निरिक्षण र मूल्याङ्कन गर्न गठित दफा १८ बमोजिमको अनुगमन तथा गुणस्तर समितिलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “आकस्मिक उपचारसेवा” भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपतकालीन अवस्था परी जीवन जोखिम युक्त अवस्थामा रहेका व्यक्तिहरूको जीवनलाई जोखिम मुक्त गर्न, कुनै अंग गुम्न वा अशक्त हुने अवस्थाबाट बचाउन आवश्यकता अनुसार तत्कालै दिनुपर्ने प्रारम्भिक तथा तत्काल प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवा सम्झनुपर्छ ।
- (झ) “आधारभूत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आमनागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिकालागि राज्यबाट सुलभरूपमा निःशुल्क उपलब्ध हुने नेपाल सरकारले तोकेका प्रतिकारात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, प्रवैधनात्मक र पुनरस्थापनात्मक सेवा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले दफा ३ बमोजिम नगरपालिकाले थप गरेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई समेत जनाउनेछ ।
- (ज) “गैहसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृति लिई गैर सरकारी वा निजी वा सहकारी क्षेत्रको लगानी तथा स्वामित्वमा संचालन भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले सामुदायिक वा गुठी वा ट्रष्टमार्फत संचालित गैर नाफमूलक स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउने छ ।
- (ट) “जनस्वास्थ्य निरीक्षक” भन्नाले स्वास्थ्य संस्था र जनस्वास्थ्य सम्बन्धी गुणस्तर अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न प्रचलित कानून बमोजिमको योग्यता पुगेको दफा १९ बमोजिमको स्वास्थ्य अधिकारीलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “जनस्वास्थ्य सेवा ऐन” भन्नाले जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ लाई सम्झनु पर्छ ।

- (ङ) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा निर्देशिका वा कार्य विधिमा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “बोर्ड” भन्नाले दफा ३ बमोजिम गठित स्थानीय जनस्वास्थ्य बोर्डलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ण) “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले ऐनको दफा ८ बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (त) “सरकारी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले विर्तामोड नगरपालिका क्षेत्रभित्र नगरपालिका, प्रदेश सरकार र नेपाल सरकारले संचालन गरेका स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कानून बमोजिम स्थापना भएका स्वसाशित संगठित संस्था मातहतमा संचालित प्रतिष्ठान र शिक्षण अस्पताललाई समेत जनाउनेछ ।
- (थ) “सेवग्राही” भन्नाले स्वास्थ्यसेवा लिने व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- (द) “सेवाप्रदायक” भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्यसेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालिम हासिल गरी सम्बन्धित परिषदबाट अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी र सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता वा सामुदायिक महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका सम्झनु पर्छ र सो शब्दले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने कानून बमोजिम अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउनेछ ।
- (ध) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सरकारी स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सामुदायिक वा गैर सरकारी वा निजी वा सहकारी वा गैर नाफामूलक रूपमा स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउने छ ।
- (न) “शाखा” भन्नाले विर्तामोड नगरपालिकाको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी कामकाज गर्न गराउनको लागि तोकेको दफा ५ बमोजिमको जनस्वास्थ्य शाखा सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा सेवा प्रदायक

३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा: (१) प्रत्येक नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवामा सहज र सुलभ पहुँच हुनेछ ।

(२) नेपाल सरकालरले निर्धारण गरेका जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ मा उल्लेखित देहाय बमोजिमका शीर्षकका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरु प्रत्येक नागरिकलाई निःशुल्क प्राप्त हुनेछ ।

(क) खोप सेवा,

(ख) एकीकृत नवजात शिशु तथा बालरोग व्यवस्थापन, पोषण सेवा, गर्भवती, प्रसुती तथा सुत्केरी सेवा, परिवार नियोजन, गर्भपतन तथा प्रजनन स्वास्थ्य जस्ता मातृ, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा

(ग) सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा

(घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक बिकलङ्गता सम्बन्धी सेवा

(ड) मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा,

(च) जेष्ठ नागरिक सम्बन्धी स्वास्थ्य सेवा,

(छ) आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा

(ज) स्वास्थ्य प्रवर्धन सेवा,

(झ) आयुर्वेद तथा अन्य मान्यताप्राप्त वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा,

(ञ) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य स्वास्थ्य सेवा,

(३) उपदफा (२) बमोजिमका सेवाका अतिरिक्त स्थानीय आवश्यकता र उपलब्ध स्रोत साधनका आधारमा कार्यपालिकाले राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सूची थप गरी निःशुल्क उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) र (३) का साथै स्थानीय आवश्यकता र अवस्था अनुसार निश्चित वर्ग, समूह, लिङ्ग वा क्षेत्रका नागरिकलाई नगरपालिकाले कुनै स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) र (४) बमोजिमका सेवाको स्रोत व्यवस्थापन नगरपालिकाले गर्नुपर्नेछ ।

(६) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी मापदण्ड, सेवाहरूको विस्तृत विवरण, सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था र प्रकृया बमोजिम आधारमूत स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन नगरपालिकाले गर्नेछ ।

(७) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायकः (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र संचालनमा रहेका सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा समूदायमा आधारित स्वास्थ्य कार्यक्रम मार्फत आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बाहेक नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र नगरपालिकाले तोकेका स्वास्थ्य संस्थाबाट निःशुल्क रूपमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

(३) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि आवश्यकताअनुसार नगरपालिकाले सहकारी, सामुदायिक, निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थासँग साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

५. शाखा सम्बन्धी व्यवस्था: (१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सम्बन्धी नगरपालिकाको अन्य गतिविधि संचालन गर्नको लागि नगरपालिकामा एक जनस्वास्थ्य शाखा हुनेछ ।

(२) कार्यपालिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह व्यवस्थित गर्न शाखा अन्तर्गत आवश्यकता अनुसार उपशाखा र इकाईहरू बनाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद-३

स्थानीय जनस्वास्थ्य बोर्ड

६. स्थानीय जनस्वास्थ्य बोर्ड: (१) नगरपालिकाले स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र नीति, रणनीति तर्जुमा, योजना निर्माण, समन्वय तथा कार्यान्वयन गर्न गराउन देहाय बमोजिमको जनस्वास्थ्य बोर्ड गठन गर्नेछ ।

- (क) नगरपालिका प्रमुख -अध्यक्ष
- (ख) नगरपालिका उपप्रमुख -सदस्य
- (ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत-सदस्य
- (घ) सामाजिक विकास समिति संयोजक - सदस्य
- (ङ) कानून शाखा प्रमुख - सदस्य
- (च) स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये बोर्डले मनोनित गरेका एक जना - सदस्य
- (छ) कार्यपालिका सदस्यहरू मध्येबाट नगरपालिका प्रमुखले तोकेको एक महिला सहित दुई जना - सदस्य
- (ज) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट नगर प्रमुखले तोकेको एक जना - सदस्य
- (झ) स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक र नर्स मध्ये नगर प्रमुखले तोकेको एक-एक जना - सदस्य
- (ञ) स्वास्थ्य र शिक्षा क्षेत्रका विज्ञ मध्ये बोर्डले मनोनित गरेका कम्तिमा एक महिला सहित दुई जना - सदस्य
- (ट) स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत निजी वा गैहसरकारी स्वास्थ्य संस्थाको प्रतिनिधित्व हुने गरी समितिले तोकेको एक जना - सदस्य
- (ठ) स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

(२) बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

(क) बोर्डले देहायका कार्य गर्नेछः

- (१) स्थानीयस्तरमा स्वास्थ्य सुरक्षा, सम्बर्धन र सुधार सम्बन्धी नीति निर्धारण गर्ने ,
- (२) स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा समानुपातिक वितरणको आधारमा प्राथमिकताका क्षेत्रहरू निर्धारण गर्ने,

- (३) राष्ट्रिय र प्रादेशिक स्वास्थ्य योजना र नीति तर्जुमाको अनुसरण गर्ने गराउने ,
- (४) जनस्वास्थ्य सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति, ढाँचा वा नियमनहरूलाई स्थानीय स्तरमा लागू गर्न सम्बन्धित क्षेत्र वा निकायलाई आवश्यक निर्देशन तथा अनुगमन गर्ने ,
- (५) रोगहरूको रोकथाम, प्रवर्धनात्मक कार्य लगायत जनस्वास्थ्यको सुधार सम्बन्धी कुनै पनि विषयमा प्रदेश तथा संघीय सरकार सँग आवश्यक सहयोग तथा परामर्श लिने ।
- (६) दफा द बमोजिमका व्यवस्थापन समितिको अध्यक्ष तथा सदस्यको नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने ।
- (७) दफा द बमोजिमका व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको यस ऐन बमोजिम आफ्नो जिम्मेवारी पुरा नगरेमा निजलाई समितिबाट हटाउनका लागि कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने ।
- (८) स्थानीय स्वास्थ्य नीति, योजना तर्जुमा गर्ने, नगरपालिकाको लक्ष्य निर्धारण गर्ने, निर्धारित लक्ष्य अनुरूप काम भए नभएको अनुगमन मुल्याङ्कन गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्देशन दिने ।
- (९) नगरपालिकाले तोके बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने ।
- (ख) बोर्डले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनै विषयमा सुझाव प्रस्तुत गर्न समिति वा उप- समिति गठन गर्न सक्नेछ ।
- (३) बोर्ड सम्बन्धी अन्य कार्यविधि बोर्ड आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (४) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गर्नेछ ।

स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन

७. स्वास्थ्य संस्था संचालन: (१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि नगरपालिकाले देहाय बमोजिमका स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न सक्नेछ ।

- (क) नगर स्वास्थ्य शाखा
- (ख) अस्पताल
- (ग) प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र
- (घ) स्वास्थ्य चौकी
- (ङ) फार्मेसी
- (च) स्वास्थ्य विलनिक
- (छ) आयुर्वेद विलनिक
- (ज) रक्त संचार केन्द्र
- (झ) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र
- (ञ) शहरी स्वास्थ्य केन्द्र
- (ट) प्रयोगशाला
- (ठ) जनस्वास्थ्य परामर्श केन्द्र
- (ड) नगरपालिकाले तोके बमोजिमका अन्य स्वास्थ्य संस्था

(२) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाको तहगत संरचना र सेवा तथा पूर्वाधारको न्यूनतम मापदण्ड नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा नगरपालिकाले जनसंख्या, भुगोल र लाभान्वित वर्गको अनुपातमा आवश्यकता अनुसार प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक स्वास्थ्य संस्था र नगरपालिकामा कम्तिमा एक अस्पताल रहने गरी स्थापना तथा संचालन गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा सुलभ र सहज रूपमा संचालन गर्न स्वास्थ्य सेवालाई एकीकृत रूपमा संचालन गर्न सक्नेछ ।

(५) नगरपालिकाले हाल संचालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको प्रचलित मापदण्ड बमोजिम स्तरोन्नति गरी संचालन गर्न सक्नेछ ।

(६) स्वास्थ्य संस्था स्थापना गर्दा नगरपालिकाले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्न सक्नेछ ।

(७) प्रचलित मापदण्डको अधिनमा रही नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा संचालित स्वास्थ्य संस्था मार्फत विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम विशेषज्ञ सेवा संचालन गर्दा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सक्नेछ ।

(९) नगरपालिकाभित्र संचालित सरकारी अस्पतालले अनिवार्य रूपमा आफ्नै फार्मेसी संचालन गरी अत्यावश्यक निःशुल्क औषधी तथा सुपथ मूल्यमा अन्य आवश्यक औषधीहरू उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(८) स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन: (१) नगरपालिकाको स्वामित्वमा संचालन भएको नगर अस्पतालको संचालन तथा व्यवस्थापनको लागि नगर अस्पताल संचालन व्यवस्थापन कार्यविधि २०७९ मा तोकिए बमोजिमको अस्पताल व्यवस्थापन समिति हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बाहेकका नगरपालिकाको स्वामित्व रहेका सरकारी स्वास्थ्य संस्थाको संचालन तथा व्यवस्थापनको लागि देहाय बमोजिमको एक व्यवस्थापन समिति हुने छ ।

नगरपालिका प्रमुख संरक्षक

(क) स्वास्थ्य संस्था रहेको सम्बन्धित वडाको अध्यक्ष - अध्यक्ष

(ख) समितिले भनोनित गरेको निर्वाचित महिला सदस्यहरू मध्येबाट एक जना - सदस्य

(ग) स्वास्थ्य चौकी रहेको क्षेत्रको सरकारी विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्येबाट एक जना - सदस्य

- (घ) स्थानीय व्यापार संघको प्रतिनिधि एक जना - सदस्य
- (ङ) समितिबाट मनोनित महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु मध्येबाट एक जना - सदस्य
- (च) वडा कार्यालयका सचिव एक जना - सदस्य
- (छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था प्रमुख - सदस्य सचिव
तर एउटै वडामा एक भन्दा धेरै स्वास्थ्य संस्था भएको अवस्थामा ति स्वास्थ्य संस्थाको अध्यक्ष स्थानीय जनस्वास्थ्य बोर्डले नियुक्ति गर्नेछ ।

(३) समितिले दलित, जनजाति, अपांगता भएका, जेष्ठ नागरिक, किशोर किशोरी मध्येबाट एक-एक जना व्यक्तिलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(४) समितिले आवश्यक देखेमा स्थानीय समाजसेवी, विज्ञ वा कर्मचारीलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(५) समिति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

९. व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र नगरपालिकाबाट जारी गरिएको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र न्यूनतम सेवा मापदण्ड कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गराउने ।
- (ख) स्वास्थ्य संस्थाबाट गुणस्तरीय, प्रभावकारी एवं दीगो सेवा प्रवाहको लागि स्वास्थ्य संस्थाको उन्नति र विकासको सन्दर्भमा आवश्यक नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र निर्णय गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- (ग) स्वास्थ्य सेवाको पहुँचबाट बन्चित स्थानीय समुदायलाई स्वास्थ्य सेवाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्न आवश्यक कार्यहरु गर्ने ।
- (घ) भौगोलिक अवस्था, अल्पसंख्यक, आदिवासी, जनजाति, जेष्ठ नागरिक, विपन्न वर्ग, अपांगता, बालबालिका, किशोर किशोरी, महिला समूह समेतलाई मध्येनजर राखी स्वास्थ्य संस्थाको प्राथमिकता र योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापन र संचालनको लागि आवश्यक स्रोत साधन जुटाउन पहल गर्ने, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
- (च) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह भएका सेवाहरूको नियमित अनुगमन र समीक्षा गरी सेवाको निरन्तर रूपमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक निर्णय लिने ।
- (छ) स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम, खोप कार्यक्रम, मातृशिशु सुरक्षा कार्यक्रम लगायत राष्ट्रिय अभियान तथा स्थानीय स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको आवश्यक प्रवन्ध मिलाउने ।
- (ज) नगरपालिकाले तोके बमोजिम अति विपन्न, असहाय तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई निशुल्क वा सहुलियतपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न आवश्यक प्रवन्ध मिलाउने ।
- (झ) स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास र बृत्ति विकासका लागि आवश्यक कार्यहरू गर्ने ।
- (ञ) सर्वसुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपलब्धता सुनिश्चित गराउनका लागि आवश्यक मानव स्रोतको क्षमता विकास व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने तथा सेवा प्रदान र स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई सहज रूपमा कार्य गर्न अनुकूल तथा सुरक्षित वातावरण सृजना गर्ने र उच्च कार्य सम्पादनका लागि प्रोत्सहित गर्ने ।
- (ट) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक सम्पत्तिको एकिन तथ्यांक अध्यावधिक गर्ने एवं सम्पत्तिको संरक्षण गर्ने, गराउने । स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक संरचना तथा मर्मत संभारको व्यवस्थापन गर्ने ।
- (ठ) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा प्रवाह (भवन, औषधी, औजार उपकरण) को लागि स्वास्थ्य संस्थाको नियमित स्वमूल्यांकनका आधारमा आवश्यक स्थानीय वित्तीय स्रोत साधनहरूको पहिचान तथा परिचालनमा सहयोग गर्ने र सो व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सिफारिस गर्ने ।
- (ड) स्वास्थ्य संस्थाबाट दिईने सेवाको लक्ष्य अनुसार प्रगति भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

- (३) स्वास्थ्य सूचनाको उचित व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धी तथ्यांक, सूचना संकलन, विश्लेषण गरी सोको उपयोगमा वृद्धि ल्याउने । रेकर्डिङ तथा रिपोर्टिङलाई सुनिश्चित गरी यसको मासिक तथा आवधिक समीक्षा गर्ने ।
- (४) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य समस्या र आवश्यकताको विश्लेषण गरी तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने ।
- (५) स्वास्थ्य सेवामा सुशासनलाई मध्यनजर गरी जनसहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै सेवाग्राही मैत्री स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढीकरण गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
- (६) विद्युतीय स्वास्थ्यको अवधारणा कार्यान्वयनका लागि नगरपालिका अन्तर्गतिका नगरपालिका स्वास्थ्य समिति र स्वास्थ्य शाखासँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- (७) अधिल्लो बैठकले गरेका निर्णयहरूको कार्यान्वयनको स्थितिबारे पुनरावलोकन गरी जनस्वास्थ्यका कार्यक्रम तथा स्वास्थ्य सेवा संचालन आदिमा आएका समस्या समाधान गर्न पहल गर्ने र समाधान हुन नसकेका समस्याहरू समाधानका लागि नगरपालिका तथा सम्बन्धित निकायलाई पठाउने ।
- (८) नगरपालिकाले बनाएको आवधिक कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन, समीक्षा र स्वास्थ्य संस्थाको आवधिक तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन नगरपालिका समक्ष पेश गर्ने ।
- (९) नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार संचालन ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सम्बन्धी स्थानीय तहको एकल तथा साझा अधिकारहरू कार्यान्वयनका लागि व्यवस्थापन, समन्वय र सहयोग गर्ने ।
- (१०) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, नगरपालिकाले चलाएका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियानहरू र नगरपालिकाले तोके बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने ।

१०. पदाधिकारीहरूको पदावधि: (१) व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरूको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले पाँच वर्षको हुनेछ ।

तर, पदाधिकारीको पदावधि बाँकी रहेंदै सम्बन्धित स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भएमा समिति स्वतः समाप्त हुनेछ ।

(२) कुनै पनि व्यक्ति दुई कार्यकाल भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिमा रहन सक्ने छैन ।

तर, पदेनको हकमा यो प्रावधान लागू हुने छैन ।

स्पष्टिकरण: यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आफ्नो जिम्मेवारी पुरा नगर्ने समिति पदाधिकारी तथा सदस्यलाई कार्यपालिकाले निश्चित समय दिई बोर्डको सिफारिसमा समितिबाट हटाउन सक्नेछ ।

११. पदावधि रित्त हुने :- निम्न अवस्थामा पदाधिकारी तथा सदस्यहरुको पद रित्त हुनेछ ।

- (क) मृत्यु भएमा,
- (ख) राजिनामा दिएमा,
- (ग) बिना सूचना लगातार तीनपटक समितिको बैठकमा अनुपस्थित भएमा ।
- (घ) फौजदारी अभियोग लागेमा ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाको अहित हुने काम गरेको ठहर भएमा ।
- (च) मानसकि सन्तुलन गुमाएमा ।

१२. व्यवस्थापन समितिको कोष :- (१) व्यवस्थापन समितिको नाममा एउटा छुट्टै कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरु रहने छन् र स्वास्थ्य संस्थाको खर्च सो कोषबाट व्यहोरिनेछ ।

- (क) नगरपालिकाबाट प्राप्त रकम ।
- (ख) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको आम्दानी रकम ।
- (ग) स्वदेशी व्यक्ति, दाता, गुठी वा संस्थाबाट प्राप्त रकम ।
- (घ) नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम ।
- (ङ) व्यवस्थापन समितिको पहलबाट प्राप्त रकम ।
- (च) अस्पतालले संचालन गरेको सेवा वापत प्राप्त रकम ।

(छ) वैदेशिक अनुदान, संघ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त अनुदान वा सहयोग रकम ।

(ज) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (छ) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्न अगाडि प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य संस्थालाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका आम्दानी उपदफा (१) बमोजिमको कोष खातामा आम्दानी बाध्नुपर्नेछ ।

(५) व्यवस्थापन समितिको तर्फबाट गरिने सम्पूर्ण खर्च उपदफा (१) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिनेछ ।

१३. कोष तथा लेखा संचालनः (१) स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापन समितिको आयव्यय दुरुस्त राखे जिम्मा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था प्रमुख र लेखा प्रमुखको हुनेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्थाको आय व्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको ढाँचा बमोजिम हुनेछ ।

(३) कोषको खाता संचालन समितिले निर्णय गरे बमोजिम सरकारी कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थामा हुनेछ ।

(४) नगर अस्पताल बाहेकका अन्य स्वास्थ्य संस्थाहरूको हकमा खाता संचालन समितिका अध्यक्ष र सदस्य सचिवको संयुक्त दस्तखतमा हुनेछ ।

(५) कोष खाता र खर्च खाताबाट भएको आर्थिक कारोबारको उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता आर्थिक कारोबारको निर्णयकर्ता र सम्बन्धित खाता संचालन गर्न अधिकार प्राप्त कर्मचारीको हुनेछ ।

(६) स्वास्थ्य संस्थाको आम्दानी र खर्चको अभिलेख आम्दानी र खर्च सम्बन्धी कार्यविधि, लेखाको अभिलेखको सिद्धान्त, आर्थिक विवरण तयारी, सम्पत्तिको अभिलेख तथा जिन्सी व्यवस्थापन, आय व्यय तथा सम्पत्तिको विवरण तयारी, आन्तरिक लेखापरिक्षणको सिद्धान्त, बेरुजु अभिलेख, बेरुजु फसौटलगायतका विषयहरू प्रचलित आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी कानून बमोजिम हुनेछ ।

(७) स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक पर्ने निर्माण, मालसामान, परामर्श सेवा र अन्य सेवाको खरिद सम्बन्धी व्यवस्था र खरिद प्रक्रिया नेपाल सरकारबाट जारी सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ र सार्वजनिक खरिद नियमावली बमोजिम हुनेछ ।

१४. लेखा परीक्षण :- (१) व्यवस्थापन समितिले तोकिए बमोजिम आय व्ययको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली कायम गर्नेछ ।

(२) आन्तरिक लेखा परीक्षण नगरपालिकाको आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखाबाट हुनेछ ।

(३) अन्तिम लेखा परीक्षण महालेखा परिक्षक वा निजले तोकेको लेखा परिक्षकबाट हुनेछ ।

परिच्छेद-५

स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा संचालन

१५. स्वास्थ्य संस्था संचालन इजाजतपत्र लिनुपर्ने :- (१) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्डका साथै नगरपालिकाले तोकेको प्रक्रिया पुरा गरी नगरपालिका क्षेत्रभित्र देहाय बमोजिमका निजी, गैरसरकारी, सामुदायीक, सहकारी वा गैरनाफामूलक संस्थालाई स्वास्थ्य संस्था संचालनको लागि इजाजतपत्र दिन सक्नेछ :

- (क) १५ शैयासम्मको अस्पताल
- (ख) स्वास्थ्य किलनिक, आयुर्वेदिक किलनिक, होमियोप्याथी किलनिक रआम्ची किलनिक र यस्तै प्रकारका अन्य किलनिकहरु
- (ग) डाइनोस्टिक सेन्टर, औषधी पसल, फार्मेसी सेवा
- (घ) फिजियोथेरापी केन्द्र, पुनरस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), प्राकृतिक उपचार केन्द्र, अकुपंचर, अकुप्रेसर केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र योग ध्यान तथा शारिरीक व्यायम केन्द्र, परम्परागत सेवाकिलनिक र यस्तै प्रकारका किलनिक तथा सेवा केन्द्रहरु
- (ङ) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र

- (च) प्रयोगशाला (डी र ई वर्गको)
- (छ) आरोय केन्द्र
- (ज) विद्यालय स्वास्थ्य परामर्श केन्द्र
- (झ) वैकल्पिक तथा प्राकृतिक चिकित्सा सम्बन्धी सेवा
- (ञ) तोकिए बमोजिमका अन्य स्वास्थ्य सेवा
तर, औषधी पसल संचालनको हकमा सम्बन्धित नियामक
निकायबाट सिफारिस वा अनुमति लिनुपर्नेछ ।

(२) इजाजतपत्र प्राप्त नगरी गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनैपनि संस्था संचालन वा सेवा उपलब्ध गराउन पाउने छैन ।

(३) यो ऐन जारी हुनुअघि नगरपालिका क्षेत्र भित्र संचालित निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरु ऐन जारी भएपछि नगरपालिकाले तोकेको प्रकृया बमोजिम यो ऐन प्रारम्भ भएको तीन महिनाभित्र इजाजतपत्रका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन इजाजतपत्र लिन वा नवीकरण गर्न नगरपालिकाले तोके बमोजिमको ढाँचामा दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन समितिले जाँचबुझ गरी वा गराई नगरपालिकालाई सिफारिस गर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम अनुगमन गर्दा मापदण्ड पुरा गरेको पाइएमा नगरपालिकाले स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन सम्बन्धमा आवश्यक सर्त तोकि तोकिए बमोजिमको ढाँचामा संचालन इजाजतपत्र दिन सक्नेछ ।

(७) स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक अर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले एक महिनाभित्र नगरपालिकाकाले तोके बमोजिमको विवरण सहितको स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदन नगरपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(८) कुनै कारणले स्वास्थ्य संस्था बन्द गर्नुपर्ने वा नगरपालिका क्षेत्रबाट अन्यत्र सार्नुपर्ने भएमा नगरपालिकालाई अग्रिम जानकारी गराउनुपर्ने छ ।

(९) उपदफा (२) र (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाको बखत कुनै निकायबाट अनुमती लिई संचालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले यस ऐन र प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड पुरा गर्न समय माग गरेमा नगरपालिकाले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई औचित्य हेरी बढीमा छ महिनाको समायावधि दिन सक्नेछ । सो अवधिभित्र इजाजतपत्र नलिने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

(१०) स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन अनुमति र इजाजतपत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था र मापदण्ड नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्ड अनुरूप नगरपालिकाले तोक्नेछ ।

(११) उपदफा (१०) बमोजिमको मापदण्ड नबनेसम्मका लागि स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन अनुमति, इजाजतपत्र र नवीकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था र मापदण्ड प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

(१२) यस दफामा माथि जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नगरपालिका अन्तर्गत संचालित सरकारी स्वास्थ्य संस्थाले इजाजत अनुमति लिनुपर्ने छैन तर प्रचलित कानून बमोजिमको न्यूनतम गुणस्तर मापदण्ड भने पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

(१३) स्वास्थ्य संस्था संचालन इजाजतपत्र र नवीकरण सम्बन्धमा भएको प्रगति प्रतिवेदन शाखाले प्रत्येक महिना कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(१४) स्वास्थ्य संस्था संचालन अनुमति र इजाजतपत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१६. दर्ता सिफारिस लिनुपर्ने : (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रादेशिक वा संघीय तहमा इजाजतपत्र लिई/दर्ता भई संचालन हुने निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाले स्थापना तथा संचालन र नवीकरणको लागि नगरपालिकाबाट सेवा संचालन पूर्व अनुमति वा दर्ता र नवीकरण सिफारिस लिनुपर्नेछ ।

(२) यसरी अनुमति वा दर्ता सिफारिसलिने निजीतथा गैरसकारी स्वास्थ्य संस्थाले समेत प्रचलित मापदण्ड बमोजिम आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा दश प्रतिशत

संख्यामा अनिवार्य रूपमा नगरपालिकाले सिफारिस गरेकाअसहाय गरिव तथा विपन्न नागरिकको निःशुल्क उपचार गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद-६

अनुगमन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१७. गुणस्तर र पूर्वाधारको मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने : (१) स्वास्थ्य संस्थाले गुणस्तर र पूर्वाधार मापदण्ड पुरा गुर्नुपर्नेछ ।

(२) कार्यपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाको लागि नेपाल संरकारले बनाएको मापदण्ड बमोजिम सेवा गुणस्तर मापदण्ड र पूर्वाधार मापदण्ड निर्देशिका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम नगरपालिकाले मापदण्ड नबनाउने बेलासम्म प्रचलित कानून बमोजिमको मापदण्ड अनुसार हुनेछ ।

(४) नगरपालिकाले क्षेत्रभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको मापदण्ड अनुरूपको सेवा गुणस्तर पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

१८. अनुगमन समिति : (१) स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन, निरीक्षण र मूल्याङ्कन गरी आवश्यक कारवाही गर्न नगरपालिकाले देहाय बमोजिमको समिति गठन गर्नेछ ।

- क. नगर उप-प्रमुख - संयोजक
- ख. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले तोकेको अधिकृत - सदस्य
- ग. अस्पतालका मेसु र नर्सिङ प्रतिनिधि - सदस्य
- घ. सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ - सदस्य
- ड. स्थानीय उपभोक्ता हित संरक्षणको क्षेत्रमा क्रियाशिल प्रतिनिधि एक जना - सदस्य
- च. सुरक्षा निकायका प्रमुख वा प्रतिनिधि - सदस्य
- छ. नगरपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख वा तोकिएको व्यक्ति - सदस्य
- सचिव

(२) अनुगमन समितिले दफा १५ बमोजिम संचालन अनुमति लिई नगरपालिका क्षेत्र भित्र इजाजतपत्र लिएका र नगरपालिकाले आफै संचालन गरेका प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन, निरीक्षण तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१)बमोजिमको समितिमा सम्बन्धित क्षेत्रका विषय विज्ञ उपलब्ध हुन नसकेको अवस्थामा समितिले प्रादेशिक स्वास्थ्य कार्यालय, अस्पताल वा जिल्लास्थित सम्बन्धित क्षेत्रका कार्यरत व्यक्तिहरूलाई सदस्यका रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(४) गुणस्तरीयता कायम गरे नगरेको सम्बन्धमा आवश्यक ठानेमा अनुगमन समितिले जुनसुकै बेला निरीक्षक खटाउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (१)बमोजिम अनुगमन निरीक्षण गर्दा विज्ञ आवश्यक भएमा सम्बन्धित विषयका प्रादेशिक तथा संघीय तहका नियामक निकाय तथा अन्य विशेषज्ञ संस्थासँग सहकार्य गर्न सक्नेछ ।

(६) अनुगमनका क्रममा मापदण्ड पालना नगरेको पाईएमा अनुगमन समितिले वस्तु स्थितिको मुचुल्का बनाई आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थामा सिलबन्दी गर्न सक्नेछ र कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नेछ ।

(७) निरीक्षण तथा अनुगमनबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा कार्यपालिकाले आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र सो संस्थाले मापदण्डहरूको पालना नगरेका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रभाव पर्ने देखेमा संस्था बन्द गर्ने सम्मको आदेश दिन सक्नेछ ।

(८) स्वास्थ्य संस्थाको इजाजत र नविकरण प्रयोजनका लागि पुर्वाधार तथा गुणस्तर अनुगमन र निरीक्षण गर्न अनुगमन समिति अन्तर्गत आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(९) अनुगमन समिति र उपसमिति सम्बन्धि अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(१०) अनुगमन समितिले प्रत्येक महिना कार्यलपालिकामा प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ ।

(११) समितिको बैठक तथा अन्य व्यवस्था समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

१९. जनस्वास्थ्य निरीक्षक तोकन सक्ने: (१) स्वास्थ्य संस्थाले प्रचलित मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य संस्था संचालन गरे वा नगरेको र सेवा प्रदान गरे वा नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण र अनुगमन गर्न तथा जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने गतिविधि र वस्तुबाट आम जनतालाई सुरक्षित राख्नको लागि त्यस्ता गतिविधि र वस्तुको अनुगमन, नियमन र नियन्त्रण गर्न अनुगमन समितिले स्वास्थ्यको कुनै अधिकृतस्तरको कर्मचारीलाई जनस्वास्थ्य निरीक्षक तोकन सक्नेछ ।

(२) निरीक्षणको क्रममा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यस ऐन र प्रचलित कानून विपरित जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने गतिविधि गरेको पाइएमा जनस्वास्थ्य निरीक्षकले वस्तुस्थितिको मुचुल्का बनाई र उक्त गतिविधि तत्कालका लागि बन्द गराई कारवाहीका लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

(३) जनस्वास्थ्य निरीक्षकको योग्यता तथा अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

२०. सेवा शुल्क निर्धारण र पुनरावलोकन : (१) नगरपालिकाले नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार नगरपालिकाभित्रको स्वास्थ्य सेवाको अधिकतम शुल्क निर्धारण तथा पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ ।

(२) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले उपदफा (१) को प्रतिकूल नहुनेगरी आफ्ना सेवाको शुल्क परिवर्तन गर्दा परिवर्तन गर्नुपर्ने आधार प्रष्ट खुलाई नगरपालिकालाई पूर्व जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले सेवा शुल्कको सूची सबै सेवाग्राहीले देखे स्थानमा राख्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद - ७

स्वास्थ्य जनशक्ति, र औषधी व्यवस्थापन

२१. स्वास्थ्य जनशक्ति: (१) नगरपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्था मार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको लागि देहाय बमोजिमको जनशक्ति रहनेछ ।

(क) स्थायी- नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सेवाबाट समायोजन भइ आएका स्वास्थ्य जनशक्ति र लोक सेवाबाट पदपुर्ति हुने स्थायी जनशक्ति

- (ख) करार - करार सेवामा भर्ना गरिएका जनशक्ति
- (ग) अभ्यासकर्ता - छात्रवृत्ति प्राप्त गरि अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले अनिवार्य सेवा गर्नुपर्ने जनशक्ति तथा नगरपालिकाको पूर्ण वा आंशिक रूपमा सहयोग प्राप्त गरी अध्ययन गरेका विद्यार्थी
- (घ) स्वास्थ्य अभियानकर्ता/महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका

(२) नगरपालिकाले जनशक्ति क्षमता अभिवृद्धिको लागि आवश्यकता अनुसार तालिम तथा शिक्षण गराउनेछ ।

२२. पदको किसिम : (१) नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवाका दरवन्दीहरु स्थानीय सेवा ऐन बमोजिम हुनेछ ।

(२) स्थानीय सेवा ऐन नबनेसम्म नगरपालिकाका स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीको पद देहाय अनुसार रहनेछन् ।

(क) अधिकृत स्तरका पद

(ख) सहायक स्तरका पद

(३) उपदफा (२) मा उल्लेख भएका पदहरुको तह देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) अधिकृत स्तर

(१) अधिकृत स्तर छैठौं तह

(२) अधिकृत स्तर सातौं तह

(३) अधिकृत स्तर आठौं तह

(४) अधिकृत स्तर नवौं तह

(५) अधिकृत स्तर दशौं तह

(ख) सहायक स्तर

(१) सहायक स्तर चौथो तह

(२) सहायक स्तर पाँचौं तह

(४) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत नगरपालिकामा कायम रहेका पदहरु यसै ऐन बमोजिम रहेको मानी सोही बमोजिम तह मिलान गरिनेछ ।

२३. पदपूर्ति :(१) नगरपालिकाका स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीहरु स्थानीय सेवा ऐन बमोजिम प्रदेश लोकसेवा आयोगबाट पदपूर्ति हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थानीयबाट सेवा ऐन नबने सम्मका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृत संरचना अनुरूपको आवश्यक जनशक्ति नगरपालिकाको अनुरोधमा प्रदेश लोकसेवा आयोगबाट पदपूर्ति गर्न बाधा पर्नेछैन ।

(३) नगर अस्पताल व्यवस्थापन समितिबाट नियुक्ती हुने कर्मचारीहरुको सेवा, सर्त र सुविधा व्यवस्थापन समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२४. सरुवा गर्न सक्ने : (१) नगरपालिकाले आफू अन्तर्गतिको स्वास्थ्य सेवाको कुनै कर्मचारीलाई प्रचलित कानूनको अधीनमा रही एउटा स्वास्थ्य संस्थाबाट अर्को स्वास्थ्य संस्थाको समान पदमा सरुवा गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कर्मचारी सरुवा गर्दा लिइने आधार तथा मापदण्ड नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

२५. काजमा खटाउन सक्ने:(१) नगरपालिका भित्रको स्वास्थ्य सेवालाई व्यवस्थित गर्न आफू मातहतको स्वास्थ्य संस्थाको कुनै स्थायी कर्मचारीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा काजमा खटाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम काजमा खटाउँदा कर्मचारी कार्यरत स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह हुने सेवालाई प्रतिकूल प्रभाव पार्न पाइने छैन् ।

२६. विशेष पदको सृजना :(१) नगरपालिकाले देहायको अवस्थामा विशेष पदको सृजना गर्न सक्नेछ :

(क) कुनै कर्मचारी छात्रवृत्ति प्राप्त गरी वा नगरपालिकाको स्विकृतिमा अध्ययन वा ३ महिना भन्दा लामो अवधिको तालिममा खटिएमा ।

(ख) कुनै कर्मचारीले ३ महिना भन्दा बढि विदा लिइ बसेमा ।

(ग) नगरपालिका अन्तर्गतिका स्वास्थ्य संस्थाको संगठन संरचना तयार गर्दा फाजिलमा परेको कर्मचारीको पदाधिकार कायम राख्नु पर्ने भएमा ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएकोभए तापनि स्वास्थ्य संस्थाबाट विशेषज्ञ सेवा वा अतिरिक्त स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि विशेष पदको सृजना गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) को अवस्था विद्यमान नरहेमा त्यसरी सृजना भएको विशेष पद स्वत : खारेज भई कर्मचारी स्वतः अवकाश हुनेछ ।

(४) यस दफा बमोजिमको विशेष पदमा पदपूर्ति गर्दा योग्यता प्रणाली अवलम्बन गरी खुला प्रतिस्पर्धाबाट छनौट गरी करार सेवामा कर्मचारी नियुक्ति हुनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखेको भए तापनि नगरपालिकामा विपद् वा जनस्वास्थ्य सम्बन्धि आपतकालिन अवस्था सिर्जना हुँदा वा यस ऐन बमोजिम आधारभुत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन कार्यपालिकाले अवस्था र आवश्यकता हेरी करारमा अतिरिक्त स्वास्थ्य जनशक्ति थप गर्न यो दफाले बाधा पुर्याउने छैन ।

२७. कर्मचारीको सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था : (१) नगरपालिका भित्रको स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरुको सेवा शर्त सम्बन्धी व्यवस्था स्थानीय सेवा ऐन बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको ऐन नबनेसम्म कर्मचारीको सेवा शर्त सम्बन्धी व्यवस्था निज नियुक्त हुँदाका बखत कायम रहेको प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखेको भए तापनि नगरपालिकाले स्थानीय स्रोत साधनकोउपलब्धता र कार्यबोझको प्रकृति हेरी स्वास्थ्यकर्मीलाई उत्प्रेरित गर्न प्रोत्साहन स्वरूप अतिरिक्त सुविधा उपलब्ध गराउन तथा जिम्मेवारी पुरा नगरेमा कानून बमोजिम कारबाही गर्न यस ऐनले बाधा पुर्याउने छैन ।

(४) स्वास्थ्य अभियानकर्ता र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुको योग्यता, नियुक्तिको प्रकृया, सेवासुविधा र तालिम सम्बन्धमा कार्यपालिकाले छुटै कार्यविधि बनाई व्यवस्थित गर्नेछ ।

(५) स्वास्थ्य जनशक्तिको सेवा सुविधा तथा अन्य व्यवस्था स्थानीय सेवा ऐन बमोजिम हुनेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको स्थानीय सेवा ऐन नबनेसम्मका लागि प्रचलित कानून बमोजिम जनशक्ति व्यवस्थापन हुनेछ ।

२८. सेवा करार गर्न सकिने: नगरपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थामा चिकित्सक वा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको पद स्थायी पदपुर्ति नभएसम्म प्रचलित कानून र मापदण्ड अनुसार स्वीकृत दरवन्दीमा सेवा करार गरी वा करार सेवामा नियुक्ति गरी कामकाज लगाउन सक्नेछ ।

२९. कार्यसम्पादन करार गर्नुपर्ने: (१) स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाले कर्मचारीहरूसँग छुट्टाछुट्टै कार्य सम्पादन करार गर्नेछ ।

(२) नगरपालिका प्रमुखको रोहवरमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य शाखा हेर्ने अधिकृतसँग, उक्त अधिकृतले स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरूसँग र प्रमुखले अन्य कर्मचारीहरूसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्नेछ ।

(३) कार्यसम्पादन करार अनुसार काम भए नभएको सम्बन्धमा कार्यपालिकाले कर्मचारीको कार्यक्षमताको मूल्याङ्कन गरि राम्रो काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रोत्साहन स्वरूप पुरस्कृत गर्न सक्नेछ ।

३०. खरिद योजना बनाउनु पर्ने: (१) आपनो क्षेत्रभित्र वार्षिक रूपमा आवश्यक पर्ने औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामग्रीको खरिद तथा व्यवस्थापन गर्न बार्षिक खरिद योजना बनाई स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

(२) वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य शाखाको सहयोगमा खरिद इकाईले तयार गर्नेछ ।

(३) यस दफामा माथि जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि नगरपालिकाले बहुवार्षिक खरिद योजना बनाउन सक्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य संस्था प्रमुखले संस्थाको खरिद योजना नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

३१. औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामग्रीको खरीद: (१) औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामग्रीको खरिदका लागि स्वास्थ्य शाखाले प्रक्रिया अगाडि बढाउने छ ।

(२) औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामग्रीको खरिद कार्य सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३, सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ र प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

३२. औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको भण्डारण : (१) खरिद गरिएको औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको सुरक्षित भण्डारणको लागि तोकिएको मापदण्ड पुरा हुने गरि छुट्टै भण्डारण कक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाबाट प्राप्त गरेको उपकरण र औषधी तथा औषधी वितरण सम्बन्धी विस्तृत विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले त्रैमासिक रूपमा सार्वजनिक गर्ने र स्वास्थ्य शाखामा बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) औषधी सम्बन्धी अन्य व्यबस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

३३. नगर फार्मेसी संचालन गर्न सक्ने : (१) नगरपालिकाले नगरवासीलाई सुपथ मूल्यमा गुणस्तरीय औषधी उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि छुट्टै फार्मेसी संचालन गर्न सक्नेछ ।

(२) फार्मेसी संचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था फार्मेसी संचालन निर्देशिका र प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

३४. स्वास्थ्य पूर्वाधारर मापदण्डः (१) नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध स्वास्थ्य सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको स्वास्थ्य संस्थाको वर्गीकरण र प्रचलित स्वास्थ्य पूर्वाधार मापदण्ड बमोजिम नगरपालिकाले स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधार निर्माण गर्नेछ ।

(३) नेपाल सरकारको प्रचलित मापदण्डको प्रतिकुल नहुने गरी कार्यपालिकाले न्यूनतम पूर्वाधार मापदण्ड बनाई स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधारको निर्माण, विस्तार तथा मर्मत संभार गर्न सक्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मापदण्ड अनुसार न्यूनतम औजार-उपकरणहरूको उपलब्धमा सुनिश्चितता गर्नेछ ।

(५) स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधार निर्माण, विस्तार तथा व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, सार्वजनिक संघ संस्था र निजी संस्थासँग समेत साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

३५. स्वास्थ्य पूर्वाधार मर्मत संभार कोष : (१) स्वास्थ्य सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधारको मर्मत सम्भारको लागि नगरपालिकाले कूल निर्माण पूँजीको निश्चित प्रतिशत मर्मतसंभारको लागि बजेट छुट्टाउन सक्नेछ ।

(२) कोषको संचालन सम्बन्धी प्रक्रिया नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-८

आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा र जनस्वास्थ्य आपतकाल

३६. आकस्मिक सेवाबाट बन्देज नगरिने: (१) नगरपालिका क्षेत्रमा संचालित कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि व्यक्तिलाई आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न बन्देज गरिने छैन ।

(२) विरामीको जीवन रक्षा गरी स्थिर अवस्थामा ल्याउनेसम्म आकस्मिक उपचार गर्नु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था एंव स्वास्थ्यकर्मीको दायित्व र कर्तव्य हुनेछ ।

(३) आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३७. आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा : (१) नगरपालिकाले सम्भावित माहामारी लगायतका जनस्वास्थ्य विपदको पूर्वतयारी, जाँचपड्ताल, व्यवस्थापन र जोखिम न्यूनिकरणको लागि उपयुक्त संयन्त्र सहितको प्रबन्ध गर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा योजना, स्वास्थ्य क्षेत्र विपद तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागू गर्नेछ ।

(३) आपतकालिन अवस्थामा तत्कालै स्वास्थ्य सेवा पुर्याउन द्रुत प्रतिकार्य टोली तथा आपतकालिन चिकित्सकीय समूह परिचालन गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम द्रुत प्रतिकार्य टोली तथा आपतकालिन चिकित्सीय समूहको गठन, परिचालन तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(५) नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना तथा संचालन गर्न सक्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम विपद व्यवस्थापन केन्द्र संचालन गर्दा नजिकका अन्य स्थानीय तहसँग समेत संयुक्त रूपमा संचालन गर्न सक्नेछ ।

३८. आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष : (१) नगरपालिकाले आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोषको व्यवस्थापन गर्न कार्यपालिकाले छुट्टै कार्यविधि बनाउने छ ।

३९. संक्रामक रोगको व्यवस्थापन: (१) संक्रामक रोगबाट प्रभावित भएको लागेमा सम्बन्धित व्यक्ति वा निजको नजिकको आफन्तले स्थानीय स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्यकर्मीलाई सो को जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(२) कुनै व्यक्ति संक्रामक रोगबाट प्रभावित भइ उपचार गर्न आएमा अविलम्ब सो को जानकारी नगरपालिका र सम्बन्धित प्रादेशिक तथा संघीय निकायलाई दिनु सम्बन्धित चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्यसंस्थाको दायित्व र जिम्मेवारी हुनेछ ।

(३) नगरपालिकाले प्रभाव क्षेत्र निक्यौल गरी रोगको रोकथाम र न्यूनिकरणका लागि आवश्यक सतर्कता अपनाउन, जनशक्ति परिचालन गर्न र थप क्षति हुन नदिन स्थानीय स्रोत साधन परिचालन गर्न र सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी आवश्यक आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(४) रोगको रोकथाम र नियन्त्रणका लागि नगरपालिकाले अवलम्बन गरेका योजना कार्यान्वयन गर्नु र आदेशहरूको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम रोग रोकथाम र नियन्त्रण गर्न सहयोगको लागि नगरपालिकाले अन्य स्थानीयतह, प्रदेश सरकार र नेपाल सरकारसँग अनुरोध र समन्वय गर्नेछ ।

(६) संक्रमित व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत जानकारी र सेवा अभिलेखको गोपनियता सुनिश्चित गर्नु सेवा प्रदायक र स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख दायित्व हुनेछ ।

४०. जनस्वास्थ्य आपतकाल: (१) महामारी वा जनस्वास्थ्यमा अन्य कुनै गम्भीर खतरा देखिएमा नगरपालिका प्रमुखले प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग समन्वय गरी आफ्नो क्षेत्र भित्र जनस्वास्थ्य आपतकाल घोषणा गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आपतकालिन स्वास्थ्य अवस्था घोषणा गर्दा विस्तृत प्राविधिक जानकारी, कति समयका लागि हो सो र कुन कुन क्षेत्रमा सो लागू हुने हो सो समेत स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्था घोषणा सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धित सबैका लागि सार्वजनिक माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्नु पर्नेछ ।

(४) जनस्वास्थ्य आपतकालको क्रममा रोगको रोकथाम र जनस्वास्थ्यमा परेको खतरा नियन्त्रणका लागि जारी गरेका जनस्वास्थ्य सम्बन्धी आदेशहरूको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

(५) जनस्वास्थ्य आपतकाल घोषणा भएको अवस्थामा नगरपालिकाले जुनसुकै बखत निजी, गैरसरकारी, सहकारी, गैर नाफामूलक, सामुदायिक वा अन्य स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक निर्देशन दिनु, स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न, त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाबाट सम्बन्धित स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गर्न लगाउन, साधन स्रोत परिचालन गर्न र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीलाई परिचालन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

(६) जनस्वास्थ्य आपतकाल घोषणा भएको अवस्थामा विद्यालय, सामुदायिक भवन, सार्वजनिक स्थान तथा आवश्यकता परेमा व्यक्तिले आफ्नो अवस्था अनुसार निजी साधन, भवन, जग्गा समेत उपलब्ध गराउनु प्रत्येक नगरवासी, निजी, गैरसरकारी, सहकारी सामुदायिक संघसंस्थाको दायित्व हुनेछ । यसरी उपलब्ध भएका साधन स्रोतको संरक्षण गर्नु नगरपालिकाको जिम्मेवारी हुनेछ ।

(७) आपतकालिन अवस्थामा नगरपालिकाले कुनै व्यक्ति वा संघ संस्थालाई स्वयंसेवामा परिचालन गर्न, गराउन अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(८) नगरपालिकाले महामारी र आपतकालिन अवस्थामा थप क्षति हुन नदिन स्थानीय संयन्त्र परिचालन गर्न र थप सहयोगको लागि विभिन्न संघसंस्था अन्य स्थानीय सरकार, प्रदेश र संघीय सरकारसँग अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(९) आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्थाको समयावधि, क्षेत्र लगायत अन्य पक्षहरूमा उपलब्ध तथ्यांक तथा सूचनाका आधारमा थपघट वा हटाउन समेत सक्नेछ ।

(१०) जनस्वास्थ्य आपतकाल सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

४१. एम्बुलेन्स तथा शववाहन सेवा : (१) नगरपालिकाले आफ्नै स्रोतबाट वा अन्य संस्थासँगको सहकार्यमा प्रचलित मापदण्ड बमोजिम एम्बुलेन्स तथा शववाहन सेवा संचालन गर्न सक्नेछ ।

(२) नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारित भई संचालन हुने एम्बुलेन्स तथा शववाहन संचालन गर्ने संघ संस्थाले संचालन अनुमतिका लागि नगरपालिकाको सिफारिस लिनुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम संचालन अनुमति पाएका एम्बुलेन्स तथा शववाहनले वार्षिक रूपमा नगरपालिकामा दर्ता तथा वार्षिक नविकरण गराउनु पर्नेछ ।

(४) नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारित भई संचालन हुने एम्बुलेन्स तथा शववाहन मापदण्ड अनुरूप भए नभएको अनुगमन दफा १८ बमोजिमको अनुगमन समितिले गर्नेछ ।

(५) नगरपालिकाले अन्य स्थानीय सरकारसँगको सहकार्यमा एम्बुलेन्स संजाल निर्माण गर्न सक्नेछ ।

(६) एम्बुलेन्स तथा शववाहन संचालन सम्बन्धमा कार्यपालिकाले छुटै कार्यविधि बनाई लागूगर्नेछ ।

(७) महामारीमा शव व्यवस्थापनको लागि नगरपालिकाले निश्चित स्थान तोकी व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-९

सेवाग्राहीको कर्तव्य, सेवा प्रदायकको दायित्व

४२. सेवाग्राहीको कर्तव्य: (१) प्रत्येक व्यक्ति नियमित रूपमा आफूलाई पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा गर्ई स्वास्थ्य परीक्षण गराउनु तथा राय सुझाव ग्रहण गर्नु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) आफ्नो स्वास्थ्यको सम्बन्धमा सचेत रहने र चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीलाई मर्यादित एवं शिष्ट व्यवहार गर्नु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

४३. सेवा प्रदायकको दायित्वः (१) सेवाग्राहीलाई शिष्ट र मर्यादित रूपमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु तथा उपचार सम्बन्धी जानकारी उपलब्ध गराउनु स्वास्थ्य सेवा प्रदायकको दायित्व हुनेछ ।

(२) उपचार तथा सेवामा लिङ्ग, धर्म, वर्ण, जात, वर्गआदिको आधारमा भेदभाव गर्न पाइने छैन ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विरामीको अवस्थाको आधारमा सेवा प्रदायकले उपचार गर्दा प्राथमिककरण गर्नसक्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवा प्रदान गर्दा र निजको स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी लिंदा सेवाग्राहीको व्यक्तिगत गोपनीयताको सुनिश्चितता गराउनु सेवा प्रदायकको दायित्व हुनेछ ।

४४. स्वास्थ्य सेवा अवरुद्ध गर्न नपाइने: स्वास्थ्य सेवा अत्यावश्यक सेवा भएकोले कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा नियमित र आकस्मिक सेवा अवरुद्ध गर्न पाइने छैन ।

४५. गुनासो व्यवस्थापनः (१) नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा र जनस्वास्थ्यसँग सम्बन्धित गुनासो र उजुरीको संकलन गर्ने र त्यसको सम्बोधनको लागि सिफारिस गर्न गुनासो अधिकारी तोकनेछ ।

(२) सबै स्वास्थ्य संस्थाले सबैले देखे ठाउँमा सुझाव पेटीका राखे र नियमित रूपमा खोल्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(३) गुनासो व्यवस्था सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४६. पेशागत सुरक्षा र कार्यमैत्री वातावरणः स्वास्थ्य संस्थामा भयरहित रूपमा उपचार तथा सेवा प्रदान गर्न पेशागत सुरक्षा र कार्यमैत्री वातावरण हुनेछ ।

परिच्छेद-१०

सरसफाई, स्वास्थ्यजन्य फोहोर व्यवस्थापन तथा स्वस्थ वातावरण

४७. सरसफाई तथा स्वस्थ वातावरण : (१) कुनै पनि व्यक्ति वा निकायले कुनै पनि प्रकारको फोहोर नगरपालिकाले तोकेको स्थान बाहेक अन्यत्र फयाँकन पाइने छैन । यसका लागि कार्यपालिकाले उपयुक्त प्रकृया र विधि निर्धारण गर्नेछ ।

(२) नगरपालिका क्षेत्रभित्र जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषणको रोकथाम गर्नु नगरपालिका क्षेत्रका सबै वासिन्दा तथा संस्था र निकायको जिम्मेवारी हुनेछ ।

(३) कार्यपालिकाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने जल, जमिन, वायु, ध्वनि प्रदुषण रोकथामको लागि संघीय मापदण्ड अनुसारको स्थानीय मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाइ लागू गर्न सक्नेछ ।

(४) जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने किसिमले जल, जमिन, वायु, ध्वनि प्रदुषण गरेको पाइएमा नगरपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न सक्नेछ ।

(५) कार्यपालिकाले व्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाई सम्बन्धी मापदण्ड निर्देशिका बनाई लागू गर्नेछ ।

(६) फोहोरमैला व्यवस्थापनले मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्ने प्रभावको जाँच परीक्षण र अनुसन्धान गर्ने अधिकार सम्बन्धित जनस्वास्थ्य निरीक्षकसँग हुनेछ ।

(७) जाँच परीक्षणमा कुनै निकायमा फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसकी मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेको भेटिएमा सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीले उक्त निकायलाई समयमै सचेत गराई आवश्यक कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नेछ ।

४८. स्वास्थ्यजन्य फोहोर व्यवस्थापन: (१) स्वास्थ्य सम्बन्धी फोहोरमैलाको छुट्टाछुट्टै संकलन, पुनःउपयोग, प्रशोधन, विसर्जन र सोको सेवाशुल्क निर्धारण र नियमनको लागि कार्यपालिकाले निर्देशिका बनाइलागू गर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले स्वास्थ्य क्षेत्रबाट निस्कासित फोहोरमैला व्यवस्थापनमा निजी तथा गैहसरकारी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य र साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

४९. जनस्वास्थ्य निरीक्षण : (१) नगरपालिकाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्ने गतिविधि र वस्तुबाट आम जनतालाई सुरक्षित गर्नको लागि त्यस्ता गतिविधि र वस्तुको अनुगमन, नियमन र नियन्त्रण गर्नेछ ।

(२) खाद्य, वातावरण, पानी लगायत जनस्वास्थ्यका अन्य पक्षहरूको गुणस्तर अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न नगरपालिकाले संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा जनस्वास्थ्य निरीक्षक परिचालन गर्न सक्नेछ ।

(३) जनस्वास्थ्य निरीक्षणको क्रममा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने गतिविधि गरेको पाइएमा जनस्वास्थ्य निरीक्षकले वस्तुस्थितिको मुचुल्का बनाई र उक्त गतिविधि तत्कालको लागि बन्द गराई कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नेछ ।

५०. खाद्य तथा पानीको गृणस्तर: (१) कार्यपालिकाले प्रचलित संघीय र प्रादेशिक मापदण्डको आधारमा नगरपालिका क्षेत्रभित्र विक्री तथा वितरण हुने खानेपानी तथा खाद्य सामग्रीको गुणस्तर मापदण्डका साथै त्यसका विक्रेता वा आपूर्तिकर्ताको मापदण्ड बनाई लागू गर्नेछ ।

(२) कार्यपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक तहबाट स्थापित खानेपानी तथा खाद्य सामग्री गुणस्तर मापदण्डको आधारमा स्थानीय मापदण्ड बनाई खानेपानी तथा खाद्य सामग्रीका विक्रेता तथा आपूर्तिकर्तालाई संचालन अनुमति दिनेछ ।

(३) नगरपालिकाले नियमित रूपमा मापदण्ड पालना भए-नएको सन्दर्भमा जनस्वास्थ्य निरीक्षक खटाई अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले योजना बनाई नगरपालिकाक्षेत्र भित्र अस्वस्थकर खाद्य पदार्थको उपभोग निरुत्साहित पार्ने तथा सन्तुलित आहार सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नेछ ।

(५) नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र खानेपानीको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न खानेपानीका स्रोतको उचित संरक्षण गर्नेछ ।

(६) नगरपालिकाले खाद्य सामग्रीको उत्पादन तथा वितरणमा किटनाशक औषधि वा मानव स्वास्थ्यको प्रतिकूल हुने रसायनको प्रयोगको अनुगमन तथा नियन्त्रण गर्नेछ ।

(७) खाद्यान्न, मासु र पानी लगायतका उपभोग्य बस्तु उत्पादन, भण्डारण, ओसार पसार तथा विक्री वितरणका क्रममा प्रचलित कानून बमोजिमको न्यूनतम मापदण्ड अनिवार्य पालना गर्नुपर्ने छ ।

(८) माथि उल्लेखित संस्थाहरूले वितरण गर्ने खाद्य पदार्थले मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्ने प्रभावको जाँच परीक्षण र अनुसन्धान गर्ने अधिकार संबन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीसँग हुनेछ । यसरी जाँच परीक्षण गर्दा निरीक्षकले संघीय सरकारले तोकेको मापदण्डलाई समेत आधार बनाउनुपर्नेछ ।

(९) जाँच परीक्षणमा कुनै संस्थाले वितरण गरेको खाद्य पदार्थले मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेको वा कुनै व्यक्ति विरामी परेको यथेष्ठ प्रमाण भेटिएमा सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीले उक्त संस्थाको संचालन अनुमति निश्चित समयकोलागी रोक लगाइ कारवाहीका लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

५१. अखाद्य पदार्थ, मदिरा तथा सुर्तिजन्य पदार्थको नियमन: (१) नगरपालिकाले सुर्ती, मदिरा तथा अखाद्य पदार्थलाई नियमन गर्न नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डलाई आधार मानि सुर्ती, मदिरा तथा अखाद्य पदार्थको विक्री तथा वितरणलाई, नियन्त्रण तथा मर्यादित बनाउन निर्देशिका बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(२) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरणका लागि नगरपालिकाबाट छुट्टै इजाजतपत्र लिनुपर्ने छ ।

(३) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ उपभोग र विक्री वितरणमा न्यूनिकरण तथा नियन्त्रण गर्न नगरपालिकाले निषेधित र विक्री वितरणका लागि खुल्ला क्षेत्र र समय तोकन तथा उपभोगमा निश्चित सर्त बन्देज लगाउन सक्नेछ ।

(४) नगरपालिका भित्र मदिरा, चुरोट, सुर्ती लगायत मावन स्वास्थ्यलाई गम्भीर असर गर्ने सामग्रीको विज्ञापन गर्न पाइने छैन ।

(५) १८ वर्ष मुनिका बालबालिकालाई सुर्तीजन्य वा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

(६) विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था लगायत नगरपालिकाले सूचना निकालेर तोकेका स्थान र सो वरपर जंक फुड, मदिरा तथा सुर्तिजन्य पदार्थको विक्री वितरण, प्रचार र उपभोग निषेधित गरिनेछ । निषेधित क्षेत्रमा जंक फुडको विक्री, वितरण, प्रचार गरेको पाइएमा सम्बन्धित विद्यालय तथा त्यसतो जंक फुडको बिक्री, वितरण वा प्रचार गर्ने व्यक्ति वा संस्था वा दुवैलाइ प्रचलित कानून बमोजिम कारबाही हुनेछ ।

स्पष्टिकरण: " जंक फुड "भन्नाले फ्याट, चिनी वा नुनको अत्यधिक मात्रा भएको प्रशोधित खाद्य सामग्री सम्झनु पर्छ ।

५२. जनस्वास्थ्य मैत्री भवन निर्माण तथा सडक पूर्वाधारः (१) नगरपालिका भित्र सार्वजनिक भवनहरु निर्माण गर्दा जनस्वास्थ्य मैत्री हुनु पर्नेछ यसमा भवन आचार संहिता मापदण्ड पालना, खासगरी भूकम्प प्रतिरोधी तथा अपांगतामैत्री हुनुपर्ने छ ।

(२) संघ, प्रदेश वा नगरपालिकाले तोकेका जोखिमपूर्ण क्षेत्रहरुका आवास निर्माण गर्न पाइने छैन । यदि निर्धारित क्षेत्रमा पहिले देखिने आधिकारिक बसाइ रहेको भएमा नगरपालिकाले प्रचलित संघीय कानून अनुसार बैकल्पिक स्थानसहित उपयुक्त क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गर्नेछ ।

(३) सडक पूर्वाधार निर्माण गर्दा सडक दुर्घटना कम हुने गरी र स्वास्थ्य प्रवर्धनलाई ध्यानमा राखेर निर्माण गर्नु पर्नेछ । नयाँ बन्ने सडक र पुराना सडकहरुको स्तरोन्नति गर्दा आवश्यकता अनुसार फुटपाथ र साइकल लेनको उचित प्रबन्ध मिलाउनु पर्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले कुनै पनि भौतिक निर्माण गर्दा वा निर्माण अनुमति दिनु अघि त्यस्तो निर्माणको क्रममा जनस्वास्थ्यमा पर्नसक्ने प्रभावको मूल्यांकन गर्नसक्नेछ । यस्तो मूल्याङ्कनबाट जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पर्नसक्ने देखिएमा त्यस्तो प्रभाव न्यूनिकरण गर्ने विधिबाट निर्माण गरिनेछ ।

५३. जनस्वास्थ्य मैत्री वस्ती विकास तथा शहरीकरणः (१) जनस्वास्थ्य मैत्री वस्तीविकास तथा शहरीकरण प्रबर्धन गर्नु नगरपालिकाको दायित्व हुनेछ । जसमा आवश्यकता र सान्दर्भिकता अनुसार स्वास्थ्यका दृष्टिकोणले पर्यास खेल, मनोरञ्जन स्थल, पैदल हिड्ने व्यवस्था, साइकल चलाउन मिल्ने व्यवस्था आदि समेत पर्नेछ ।

नगरपालिकाले शहरीकरणका आवश्यक मापदण्डहरूमा उपरोक्त पक्षहरूलाई समावेश र प्रबद्धन गर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले योजना बनाई नगरपालिका क्षेत्र भित्र सार्वजनिक खुल्ला स्थान तथा सार्वजनिक पार्कको निर्माण र संरक्षण गर्नेछ ।

परिच्छेद-११

प्रेषण, अभिलेखिकरण र स्वास्थ्य सूचना प्रणाली

५४. प्रेषण तथा उपचार प्रणाली: (१) स्वास्थ्य सेवा प्राप्ति गर्नको लागि सेवाग्राही आफ्नो अनुकूल पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा उपस्थित हुन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपचारको लागि आएको विरामीलाई आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा प्रदान गरी थप उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले तुरुन्त विरामीलाई उपचार प्रदान गर्नसक्ने स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक कानून, नियम तथा मापदण्ड समेत ध्यानमा राखी विभिन्न स्वास्थ्य संस्थामा हुने उपचार प्रणालीलाई संयोजन गर्न दोहोरो प्रेषण प्रणाली लागू गर्नेछ ।

(४) गम्भीर अवस्थाका विरामी, गर्भवती महिला, विपन्न नागरिकलाई प्रेषण गर्दा एम्बुलेन्स सेवामा सहुलियत प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(५) प्रेषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५५. स्वास्थ्य संस्था सूचना प्रणाली : (१) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिएका सेवा सम्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरू नियमानुसार अभिलेख व्यवस्थापन गर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी सूचना नगरपालिका, प्रदेश तथा संघको संबन्धित निकायमा आवश्यकता अनुसार उपलब्ध गराउनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान भएका सेवा सुविधाहरूको अभिलेखीकरण तथा प्रतिवेदन स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अनुसार हुनेछ ।

(४) बिरामीले स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने शुल्क, प्रक्रिया तथा अवधि समेत खुलाएको नागरिक बडापत्र स्वास्थ्य संस्थाको अग्रभागमा देखिने गरी राख्नु पर्नेछ र सोही अनुरूप सेवाहरु सुनिश्चितता गर्नुपर्नेछ ।

(५) स्वास्थ्य संस्थामा आउने बिरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी गराउन सोधपुछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिने व्यवस्था गरेको हुने पर्नेछ ।

(६) स्वास्थ्य संस्थाभित्र प्रभावकारी सूचना सम्प्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन कलको व्यवस्था साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचित व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(७) प्रहरी, दमकल, एम्बुलेन्स जनप्रतिनिधि र निजी हस्पिटलका डाक्टर, नर्सहरुका जस्ता आकस्मिक सेवाका टेलिफोन नम्बरहरु स्पष्ट देखिने गरी राख्नुपर्नेछ ।

५६. तथ्याङ्क संकलन र अभिलेखीकरण: (१) नगरपालिकाले नगरपालिकाभित्र घरपरिवार तहसम्मको स्वास्थ्य सम्बन्धी विस्तृत तथ्यांक र अभिलेख संकलन गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने पद्धति विकास गर्नेछ ।

(२) नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको व्यहोराको रोग, बिरामी तथा सेवासम्बन्धी तथ्यांक र अभिलेख नगर स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा नियमित रूपमा अद्यावधिक गराउनुपर्नेछ ।

(३) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेको शिशुको अभिलेख अनिवार्य रूपमा राख्नुपर्नेछ ।

(४) नगरपालिका वा इजाजतपत्र स्वास्थ्य संस्था वा अनुमतिप्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले संकलन गरेको स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सूचना, कागजात तथा अभिलेखको गोपनियताको सुनिश्चित गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था तथा जिम्मेवार प्राप्त व्यक्तिको दायित्व हुनेछ ।

(५) नगरपालिका तथा वडा तहका स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचकांकहरु नियमित रूपले अद्यावधिक गरी सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(६) नरपालिकाले स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रादेशिक तह तथा संघीय तहका स्वास्थ्य हेतु निकायमा आवश्यकता अनुसार उपलब्ध गराउने छ ।

५७. सर्वेक्षण गर्न सक्ने: नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको स्वास्थ्य अवस्था र प्रणालीको वस्तुस्थिति बुझ्नु र सो अनुरूपको योजना तर्जुमा गर्न आवधिक रूपमा स्वास्थ्य सर्वेक्षण तथा अध्ययन गर्न सक्नेछ ।
५८. जानकारी पाउने हक: विरामी वा विरामीका आफन्तलाई आफ्नो उपचार सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी पाउने हक हुनेछ ।

परिच्छेद-१२

साझेदारी र सहकार्य

५९. साझेदारी र सहकार्य गर्न सक्ने: (१) नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न प्रचलित कानूनको अधीनमा रही आवश्यकता अनुसार प्रवाह गर्न प्रचलित कानुनको अधीनमा रही आवश्यकता अनुसार स्थानीय, प्रादेशिक तथा संघीय तहका सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था, निकाय तथा संघ-संस्थासँग साझेदारी गर्न सक्नेछ ।
- (२) स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको सुलभता र खर्च न्यूनिकरणको लागि नगरपालिकाले अन्य स्थानीय सरकारसँग सहकार्य गरी आफ्नै क्षेत्रभित्र वा नजिकको पायक पर्ने स्थानीय तहमा संचालित स्वास्थ्य संस्थामार्फत सेवा प्रवाह गराउन सक्नेछ ।
६०. सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्ने: नगरपालिका क्षेत्रका वासिन्दालाई स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्नको लागि नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र संचालित वा आसपासमा पायक पर्ने स्थानमा संचालित सरकारी, गैरसरकारीतथा निजी स्वास्थ्य संस्थासँग सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्नेछ ।
६१. विद्यालय स्वास्थ्य सेवा: (१) नगरपालिकाले सरकारी तथा निजी शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयहरूसँग सहकार्य गरी विद्यालय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- (२) विद्यालय स्वास्थ्य सेवा र विद्यालय नर्स सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रकृति र मापदण्डहरू नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।
६२. घुम्ती शिविर सम्बन्धी व्यवस्था: (१) स्वास्थ्य सम्बन्धी घुम्ती शिविर वा स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्य सेवा तथा कार्यक्रमहरू प्रचलित कानून बमोजिम अनुमति लिई स्वास्थ्य शाखाको समन्वयमा संचालन गर्नु पर्नेछ ।

(२) घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वा सेवाहरु प्रदान गर्दा पूरा गर्नु पर्ने प्रकृया र मापदण्ड नगरपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ ।

६३. विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा : (१) स्थानीय अवस्था र आवश्यकता तथा सेवाको प्रकृतिका आधारमा नगरपालिकाले प्रचलित मापदण्ड बमोजिम स्थानीय तहमा संचालित स्वास्थ्य संस्था मार्फत विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सेवा प्रदान गर्न नगरपालिकाले अन्य सरकारी तथा निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थासँग साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य सेवामा नगरवासीको पहुँच पुर्याउन दुर चिकित्सा, स्वास्थ्य शिविर, विद्युतीय स्वास्थ्य जस्ता प्रविधि तथा प्रकृया अबलम्बन गर्न सक्नेछ ।

६४. सामाजिक सुरक्षा र स्वास्थ्य बीमा : (१) नगरपालिकाका सबै नागरिकलाई प्रचलित कानून बमोजम अनिवार्य स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा आवद्ध गराउन नगरपालिकाले समन्वय र सहजिकरण गर्नेछ ।

(२) आवश्यकता अनुसार अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरु तय गरी संचालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले आर्थिक रूपले विपन्न तथा तोकीएका अन्य लक्षित समूहको स्वास्थ्य बीमा गराउनर अन्य सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा सहभागि गराउन आर्थिक व्यवस्थापनका लागि प्रादेशिक तथा संघीय तहका निकायहरुसँग समन्वय गर्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले महिला, बालबालिका, किशोरकिशोरी, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त, जेष्ठ नागरिक र अन्य विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका लक्षित समूहका लागि नगरपालिकाले विशेष सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा कार्यक्रमहरु संचालन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमका विशेष कार्यक्रम निर्धारण गर्दा नगरपालिकाले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्न सक्नेछ ।

६५. समन्वय र सहजिकरण गर्ने : स्वास्थ्य सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक अभियानमा नगरपालिकाले आवश्यक समन्वय गर्नेछ ।

कसुर जरिवाना र क्षतिपूर्ति

६६. कसुर गरेको मानिने: कसैले देहाय बमोजिम कार्य गरेमा यो ऐनअन्तर्गतिको कसुर गरेको मानिनेछ ।

- क. दफा १५ बमोजिम इजाजतपत्र नलिई स्वास्थ्य संस्था संचालन गरेमा,
 - ख. स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्न इन्कार गरेमा ,
 - ग. स्वास्थ्य संस्थाले आधारभूत स्वाथ्य सेवा तथा स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने आकस्मिक उपचार नगरेमा,
 - घ. दफा (४३) बमोजिम सेवाग्राहीलाई समान व्यवहार नगरेमा,
 - ड. दफा (४३) बमोजिम गोपनीयता कायम नगरेमा,
 - च. स्वास्थ्यकर्मी वा सेवा प्रदायकलाई यो ऐनअन्तर्गतिको कर्तव्य निर्वाह गर्न बाधा व्यवधान उत्पन्न गरेमा,
 - छ. स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई यो ऐन बमोजिम सूचना वा जानकारी गराउनु पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो सूचना वा जानकारी उपलब्ध नगराएमा,
 - ज. स्वास्थ्यकर्मी वा सेवाप्रदायकलाई जानीजानी गलत सूचना उपलब्ध गराएमा,
 - झ. स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई झुक्याउन अर्को व्यक्ति भएको बहाना गरेमा,
 - ज. यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि बमोजिम जारी भएको सूचना पालना नगरेमा,
 - ट. दफा ५० बमोजिम खाद्य पदार्थ तथा पानीको गुणस्तरका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेमा,
 - ठ. दफा ५१ विपरीत कसैले विज्ञापन गरेको पाइएमा,
 - ड. यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि विपरितको अन्य कुनै कार्य गरेमा,
६७. सजाय तथा जरिवाना: (१) दफा ६६ को खण्ड (क) बमोजिमको कसुर गरेमा संघीय जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ बमोजिम हुनेछ ।

(२) दफा ६६ को खण्ड (ख),(ग),(घ),(ड),(च),(छ),(ज),(झ),(ञ),(ट), र (ड), बमोजिमको कसूर गरेमा नगरपालिकाले पच्चीस हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(३) दफा ६६ को खण्ड (ठ) बमोजिमको कसूर गरेमा विज्ञापन प्रशासरण गर्नेलाई नगरपालिकाले दश हजार रुपैयाँ जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(४) दण्ड, सजायर जरिवाना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

६८. क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने: (१) नगरपालिकाभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका वा मापदण्ड विपरीतका गतिविधिले अन्य व्यक्तिको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रतिकूल असर गरेमा त्यस्तो कार्यबाट पिडित व्यक्ति वा संस्थाले आफूलाई पुग्न गएको क्षति बापत नगरपालिका वा सम्बन्धित निकायबाट क्षतिपूर्ति भराई पाउन निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको निवेदन सम्बन्धमा छानविन तथा जाँचबुझ गर्दा निवेदकलाई हानी नोकसानी भएको ठहरेमा क्षतिको एकिन गरी त्यसरी हानि नोकसानी पुर्याउने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकबाट पिडितलाई मनासिब क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

६९. पुनरावेदन दिन सक्ने : दफा ६७ बमोजिम गरेको जरिवाना उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैतिस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

७०. सहुलियत तथा पुरस्कार प्रदान गर्न सक्ने: प्रचलित मापदण्डका अतिरिक्त जनस्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्नेगरी विशेष काम गर्ने स्वास्थ्य संस्था/व्यक्तिहरूलाई प्रोत्साहित गर्न नगरपालिकाले सहुलियत तथा पुरस्कार प्रदान गर्न सक्नेछ ।

विविध

७१. अधिकार प्रयोग गर्न सक्ने : यस ऐनमा सभाले गर्ने भनि तोकेको बाहेक अन्य अधिकारहरु कार्यपालिकाले प्रयोग गर्न सक्नेछ ।
७२. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिए जति विषय यसै ऐन बमोजिम र यस ऐनमा नतोकिएका विषयको हकमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
७३. अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने: कार्यपालिकाले यस ऐन अन्तर्गत तोकिएका जिम्मेवारी तथा अधिकार स्वास्थ्य शाखामा प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
७४. नियमन बनाउन सक्ने: यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ र त्यस्तो नियम स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भएपछि लागू हुनेछ ।
७५. मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने: यस ऐन र ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।
७६. खारेजी र वचाउँ: यस ऐनमा लेखिएको कुनै कुरा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा विर्तमोड नगरपालिकाको ऐन, नियम एवम् प्रचलित कानूनको कुनै व्यवस्थासँग बाझिएमा हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

आज्ञाले

विनोद कुमार न्यौपाने
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत